

LET NIKA
otrais kongress

**Kultūrvēstures avoti
un Latvijas piekraste**

Latvijas Zinātņu akadēmija
Latvijas Akadēmiskā bibliotēka

KULTŪRVĒSTURES
AVOTI
UN LATVIJAS
PIEKRASTE

Rīga
Apgāds "Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis"

Latvijas piekrastes kultūrvides atainojums Latvijas Akadēmiskās bibliotēkas attēlu kolekcijās

Valdis Mazulis

Latvijas Akadēmiskās bibliotēkas (<http://www.acadlib.lv>) lasītāju rīcībā ir vairāk nekā trīs miljoni iespieddarbu un elektronisko informācijas avotu piedāvājums dažādās zinātņu nozarēs. Bibliotēkā pieejama plašākā latviešu zinātnes un nacionālās kultūras mantojuma krātuve pasaulē – Jāņa Misiņa bibliotēka un rokrakstu un seniespiedumu krājums.

Akadēmiskās bibliotēkas rokrakstu kolekcijas unikalitāti raksturo 13. gs. rokraksta grāmatas "*Psalterium Davidis*" (Dāvida psalmi) un "*Parabola Salomonis*" (Zālamana līdzības), Napoleona, Pētera I, Mārtiņa Lutera, Luija Pastēra, Garlība Merķeļa, Jakoba Mihaela Reinholda Lenca, Hansa Kristiana Andersena, Hektora Berlioza, Ferencs Lista un citu Baltijas un Eiropas kultūras vēsturei nozīmīgu personību rokraksti – manuskripti, dienasgrāmatas, uzmetumi, sarakste, autogrāfi. Lasītāju pieprasīti izziņas avoti ir ģeoloģiskie materiāli, ceļojumu apraksti, hronikas. Apjomīgu rokrakstu kolekcijas daļu veido latviešu zinātnieku, rakstnieku, valodnieku, folkloristu, kultūras darbinieku personīgie arhīvi, sākot ar Kristofora Fīrekera latviešu valodas vārdnīcas 17. gs. norakstiem.

Bibliotēkas iespieddarbu kolekcijā vissenākās grāmatas ir 210 inkunābula. 1500. gadā Libekā uz pergamenta iespiestā "*Missale Viburgense*" (Mesu grāmata, kas iespiesta pēc Dānijas pilsētas Viborgas klostera pasūtījuma), kā arī Venēcijā 1496. gadā izdotsais "*Plenarium*" (Sprediķi ar skaidrojumiem) ir vienīgie līdz šim zināmie eksemplāri pasaulē. Plaši pārstāvēta arī vēlākajos gadsimtos tapusi Eiropas grāmatniecība. Latviešu grāmatu sākumi Akadēmiskajā bibliotēkā datējami ar 17. gs. Georga Manceļa sastādīto darbu izdevumiem. Bibliotēkā ir pirmā Rīgas tipogrāfa Nikolaja Mollina iespieddarbu bagātākā

kolekcija, kas aptver viņa darbības laiku Rīgā no 1588. līdz 1625. gadam. Rokrakstu un reto grāmatu nodaļā glabājas arī senas kartes, periodiskie izdevumi, notis, afišas, fotogrāfijas un zīmējumi.

Pedagoga un novadpētnieka Johana Kristofa Broces (1742–1823) arhīvs noderīgs visdažādāko profesiju pārstāvjiem. J. K. Broce piedzima Gerlicā, apguva tehnisko zīmēšanu, studēja Leipcigas un Vitenbergas universitātēs teoloģiju un filozofiju. 1768. gadā pārnāca uz Rīgu un sāka strādāt par mājskolotāju, bet gadu vēlāk par pedagogu Rīgas Ķeizarisajā licejā, kur nostrādāja 46 gadus.

J. K. Broce vāca un krāja vēsturiskus materiālus, zīmēja un komentēja sava laikmeta liecības, kas viņam likās nozīmīgas, turklāt visu fiksēja gan ar lielu precizitāti, gan skicēja shematiski, vienā panorāmveida attēlojumā ievietoja visai attālus objektus. Daudzi no viņa zīmētajiem objektiem un dokumentiem laika gaitā gājuši bojā vai pazuduši, bet ziņas par tiem saglabājušās J. K. Broces arhīvā.

J. K. Broces nozīmīgākais darbs "*Sammlung verschiedner Liefländischer Monumente, Prospecte, Müntzen, Wapen etc.*" (Dažādu Vidzemes pieminekļu, skatu, monētu, ģerboņu u. c. krājums) aptver desmit ādā iesietus sējumus (3130 lpp.; lapu formāts 33 x 21 cm), kuros autors atbilstoši savai izpratnei un zināšanām centās attēlot Baltijas muižu, piļu un apdzīvotu vietu skatus, sabiedriskās celtnes, dzīvojamās ēkas, baznīcas, tiltus, pilsētu un lauku iedzīvotājus, to apģērbus un iedzīvi, dažādas tehniskās ierīces, pieminekļus, ģerboņus, zīmogus un monētas. J. K. Broces darba stilam raksturīgs, ka par zīmētajām pilsētām viņš centās savākt iespējami daudz liecību – zīmēja nozīmīgākās celtnes, deva

Bernātu bāka. 20. gs. 30. gadi. Fotogrāfs nezināms.

Šaursliežu dzelzceļa stacija Ainažos. 20. gs. 20. gadi. Fotografis nezināms.

pilsētas vēstures apskatu, ekonomisko un administratīvo raksturojumu, sniedza ziņas par pilsētas iedzīvotājiem un to nodarbošanos.

Plašs un nozīmīgs J. K. Broces arhīvā ir Igaunijai veltīto materiālu klāsts. J. K. Broce pārzīmēja Tallinas bīskapa un domkapitula 15. gadsimta zīmogus, apkopoja ziņas un topogrāfiskus zīmējumus par Igaunijas draudzēm. Kolekcijā *Monumente...* saglabāja Rīgā dzimušā igauņu dzejas aizsācēja Kristiāna Jāka Pētersona (1801–1822) portretu, zīmējumus un aprakstus par Rīgā sastaptajiem igauņiem, attēlus un informāciju par Kuresāri, Narvu, Peltsamā, Pērnavu, Tallinu, Tērbatu, Vilandi un citām Igaunijas pilsētām un apdzīvotām vietām.

Akadēmiskajā bibliotēkā pieaug lasītāju skaits, kurus interesē bibliotēkas krājuma ilustratīvais materiāls. Īpaši pieprasīti ir Latvijas un Igaunijas vietu attēli. Par to liecina gan izsniegums lasītavās, gan pieaugošais izgatavoto kopiju skaits.

Unikālie attēli, no kuriem daudzi saglabājušies tikai vienā eksemplārā, bieži ir vienīgās liecības par vēsturiskiem notikumiem. Oriģinālu daudzkārtēja izmantošana, to pārvietošana no krātuvēm un izsniegšana lasītavās rada mehāniskus bojājumus un apdraud vērtīgos materiālus. Pieejamību apgrūtina arī nepilnīgā informācija par attēliem Akadēmiskās bibliotēkas katalogos un kartotēkās.

Lai nodrošinātu materiālu saglabāšanu un vienlaicīgi arī to pieejamību, 1994. gadā ar Latvijas Zinātnes padomes atbalstu Akadēmiskā bibliotēka sāka īstenot Dr. Edvīna Karniša izstrādāto projektu "Latvijas kultūrvēsturiskās un zinātniski tehniskās informācijas elektroniskā bibliotēka". Viens no projekta

Peldu iestāde Liepājā. 20. gs. 30. gadi. Fotogrāfs nezināms.

uzdevumiem bija pētījums par oriģinālu aizstāšanu ar elektroniskajām kopijām un to pieejamību interesentiem. Projekta īstenošanas gaitā izstrādāja materiālu atlasē principus digitalizācijai, noteica prasības arhīv- un lietotājdātņiem (izšķirtspēju, krāsu dziļumu, formātu) un 1996. gadā uzsāka krājuma digitalizāciju.

1997. gadā Akadēmiskā bibliotēka izstrādāja Sorosa fonda–Latvija un “Open Society Institute” atbalstīto projektu, kura realizācijas gaitā izveidoja pedagoga un novadpētnieka J. K. Broces nozīmīgākās un lasītāju pieprasītākās kolekcijas *Monumente...* desmit sējumu digitālo arhīvu un veica bojāto sējumu restaurāciju.

Digitālais arhīvs ar 3130 lappušu arhīvdātņiem nodrošina informācijas patērētājiem iespēju iepazīties ar augstas kvalitātes arhīvdātņiem (izšķirtspēja 600 dpi; krāsu dziļums 24 bit) un analizēt J. K. Broces fiksēto objektu sīkās detaļas daudzkārtējā palielinājumā, kā arī sniedz iespēju tipogrāfiski reproducēt oriģinālam ekvivalentas kopijas. Lai nodrošinātu J. K. Broces kolekcijas pieejamību tīmeklī, 1999. gadā izveidoja attēlu un aprakstu tiešsaistes datu bāzi (<http://www3.acadlib.lv/broce>).

Kolekcijā *Monumente...* apkopotajos zīmējumos un plānos skatāms Baltijas jūras piekrastes kultūrvides atainojums: Rīgas priekšosta Bolderāja, Branču ciems, Daugavgrīva, Daugavas ieteka jūrā, Kauguri, Lapmežciems, Liepupe, Sloka, Salacas grīva, Skulte, Vecsalaca un materiāli par daudzām citām apdzīvotām vietām un to iedzīvotājiem Latvijā un Igaunijā.

Unikālās kolekcijas attēli un J. K. Broces rakstītās anotācijas par Rīgu, tās apkārtni, Latvijas mazajām pilsētām un laukiem publicēti un pieejami interesentiem LU Latvijas vēstures institūta un Latvijas Akadēmiskās bibliotēkas kopizdevuma "Johans Kristofs Broce. Zīmējumi un apraksti" četros sējumos (1992–2007). Sējumos ievietoti arī J. K. Broces tekstu tulkojumi latviešu valodā un izdevuma sagatavotāju komentāri par zīmējumiem redzamo.

Lasītāju interese par Baltijas vietu attēliem un nepilnīgā informācija katalogos un kartotēkās bija galvenā motivācija, kāpēc 2000. gadā Akadēmiskā bibliotēka īstenoja Latvijas Kultūras fonda atbalstītu projektu "Baltijas vietu attēlu digitālais arhīvs". Daļa attēlu kopā ar rokrakstiem un citiem materiāliem atrodas Rokrakstu un reto grāmatu nodaļā dokumentu glabāšanas vienībās: mapēs, kladēs un albumos. Katalogos un kartotēkās ziņas par krājuma attēliem nav pilnīgas. Projekta gaitā veica bibliotēkas rokrakstu krājuma izpēti ar nolūku apzināt Latvijas, Igaunijas un Lietuvas pilsētu un apdzīvotu vietu attēlus.

Digitalizējot atlasītās fotogrāfijas un zīmējumus, ieguva 2256 vietu attēlu arhīvdatus. Lasītāji var iepazīties gan ar fotogrāfijām, gan ar attēliem no Johana Vilhelma Krauzes, Albrehta Merķeļa un citu autoru kolekcijām. Digitālajā arhīvā iekļauti arī 132 Latvijas, Lietuvas un Igaunijas piļu zīmējumi no Jirgena Helmsa 17. gs. rakstītās "*Liefländische Chronica*" (Livonijas hronikas), kas liecina par notikumiem Baltijā 13. un 14. gadsimtā. Hronikas oriģināls sadedzis 1791. gadā. J. Helmsa hronikas noraksts saglabājies J. K. Broces rokrakstā.

Baltijas vietu digitālais arhīvs lasītājiem pieejams Akadēmiskās bibliotēkas

Āgenskalna līcis Rīgā. 20. gs. sāk. Fotogrāfs E. Egerts, Rīga.

Jūrmalas paviljons Liepājā. 20. gs. 30. gadi. Fotografis J. Bokums, Liepāja.

Rokrakstu un reto grāmatu nodaļā. Digitālā vidē aplūkojami Latvijas piekrastes attēli visas jūras krasta līnijas garumā no Liepājas rajona Bernātiem līdz pat Ainažiem.

2003. gadā ar Valsts Kultūrkapitāla fonda finansiālu atbalstu mērķprogrammas “Bibliotēku, arhīvu un muzeju sadarbības projektu digitālā vidē atbalsts” ietvaros Akadēmiskā bibliotēka uzsāka kopprojektu ar Rakstniecības, teātra un mūzikas muzeju un veidoja tiešsaistes “Personu un vietu attēlu datu bāzi” (<http://www5.acadlib.lv/kopprojekts.htm>).

Datu bāzē pieejami 4988 Latvijas kultūrvēsturei nozīmīgi attēli – zinātnieku, politiķu, kultūras, izglītības un saimniecisko darbinieku, kā arī pilsētu un apdzīvotu vietu fotogrāfijas un zīmējumi.

Bāka Liepājā. 20. gs. 20. gadi. Fotografis nezināms.

Metadatu veidošanai izmantoja "Dublin Core" standartu un attēlus digitalizēja atbilstoši starptautiskajām digitalizācijas vadlīnijām "Minerva". Datu bāzi veidoja sadarbībā ar Autortiesību un komunikēšanās konsultāciju aģentūru (AKKA/LAA), konsultējoties un pērkot licences aģentūras pārstāvēto autoru darbu pieejamībai tiešsaistē.

Lai nodrošinātu Latvijas kultūrvēsturei nozīmīgu materiālu ilglaicīgu pieejamību un saglabāšanu, Akadēmiskā bibliotēka 2006. gadā uzsāka dalību valsts mēroga ilgtermiņa projektā Latvijas Digitālajā bibliotēkā "Letonica". Lietotājiem piedāvās "Digitālo objektu pārvaldības sistēmu", kurā, izmantojot vienotu informācijas ieguves saskarni, interesenti piekļūs daudzu kultūras atmiņas institūciju digitālajiem krājumiem. 2007. gada 5. novembrī Akadēmiskā bibliotēka noslēdza līgumu ar Latvijas Nacionālo bibliotēku par sadarbību Digitālās bibliotēkas "Letonica" veidošanā un attīstībā.

Īstenojot Digitālās bibliotēkas "Letonica" mērķus, Akadēmiskā bibliotēka:

1. sadarbībā ar Latvijas Nacionālo bibliotēku īsteno ilgtermiņa projektu par Latvijas kultūrvēsturei nozīmīgu un lietotāju pieprasītu grāmatu un periodisko izdevumu digitalizāciju, katram darbības gadam nosakot konkrētu izpildes termiņu un darba apjomu, 2009.–2010. gadā projektam ir piesaistīts Eiropas Reģionālās attīstības fonda līdzfinansējums;
2. turpina Jāzepa Vītola materiālu, Jāņa Misiņa kolekcijas personu un vietu attēlu, Kārļa Krūzas dienasgrāmatu, Rīgas pilsētas teātra koncertafīšu un J. K. Broces kolekciju digitalizāciju;
3. 2009. gadā plāno uzsākt Augusta Vilhelma Buholca Baltijas ģeoloģisko materiālu digitalizāciju;
4. vienlaicīgi ar jaunu digitālo resursu veidošanu Digitālajā bibliotēkā "Letonica" iekļaus materiālus, kas Akadēmiskajā bibliotēkā digitalizēti laikposmā no 1996. līdz 2006. gadam, un tiešsaistes resursus: J. K. Broces kolekciju *Monumente...* un "Personu un vietu attēlu datu bāzi";
5. Akadēmiskās bibliotēkas digitalizēto resursu veidošana tiek īstenota atbilstoši Digitālās bibliotēkas "Letonica" standartiem.

Krastā uzvilktās, ar "stuģiem" atbalstītās laivas Kemeru piekrastē. 20.gs. sāk. Fotogrāfs nezināms.

